

دانشگاه کردستان
دانشکده ادبیات
گروه زبان و ادبیات عربی

عنوان:

کارکرد میراث در رمان «طیور الحذر» ابراهیم نصرالله

پژوهشگر:

سید حسن آریادوست

استاد راهنما:

دکتر حسن سرباز

استار مشاور:

دکتر هادی رضوان

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته‌ی زبان و ادبیات عرب

مهر ماه ۱۳۹۰

کلیه حقوق مادی و معنوی مترتب بر نتایج مطالعات،

ابتکارات و نوآوریهای ناشی از تحقیق موضوع

این پایان نامه (رساله) متعلق به دانشگاه کردستان است.

*** تعهد نامه ***

اینجانب سید حسن آریادوست دانشجوی کارشناسی ارشد رشته زبان و ادبیات عربی دانشگاه کردستان، دانشکده ادبیات و علوم انسانی گروه زبان و ادبیات عربی تعهد می نمایم که محتوای این پایان نامه نتیجه تلاش و تحقیقات خود بوده و از جایی کپی برداری نشده و به پایان رسانیدن آن نتیجه تلاش و مطالعات مستمر اینجانب و راهنمایی و مشاوره اساتید بوده است.

با تقدیم احترام

سید حسن آریادوست

۱۳۹۰/۷/۱۹

دانشگاه کردستان
دانشکده ادبیات
گروه زبان و ادبیات عرب

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته زبان و ادبیات عرب

عنوان:

کارکرد میراث در رمان طیور الحذر ابراهیم نصرالله

پژوهشگر:

سید حسن آریادوست

در تاریخ ۱۳۹۰/۷/۱۹ توسط کمیته تخصصی و هیات داوران زیر مورد بررسی قرار گرفت و با نمره ۱۹/۶۰ و درجه عالی به تصویب رسید.

هیات داوران نام و نام خانوادگی مرتبه علمیا مضاء

۱- استاد راهنما	دکتر حسن سرباز
۲- استاد مشاور	دکتر هادی رضوان
۳- استاد داور خارجی	دکتر صلاح الدین عبدی
۴- استاد داور داخلی	دکتر احمد نهیرات

مهر و امضاء معاون پژوهشی و تحصیلات تکمیلی دانشکده

مهر و امضاء گروه

{إن الحمد و الشكر لله أولا الذى يستر أمرى و هياً ببيلى فى إتمام هذه المرحلة من تعلمى}
{اللهم صل على سيدنا محمد و على آله و أصحابه أجمعين}

إلى اللسان الحكيم و العقل الرشيد شيخى و معلمى
و أستاذى و ملاذى و أبى

وإلى ملجأى و حصنى فى الأخلاق
و مؤدبى و أمى

وإلى أذى و أخواتى

و إلى أذى الكريم سيد ناصر الفتاحى

و الذين أتناصّ معهم

و إلى الأتاذين الكريمين الشريفيين و الملجأين فى العلم و الأخلاق

الدكتور حسن السرباز و الدكتور هادى الرضوان

و إلى إبراهيم نصرالله

أهدى لهذا العمل المتواضع

إلى من وصفهم الشعر بقوله:
هم الأحبة إن جاؤوا و إن عدلوا
فليس لي معدل عنهم و لو عدلوا
و كل شيء سواهم لي به بدل
عنهم و مالي بهم عن غيرهم بدل
إني و إن ففتوا في حبهم كبدى بما فعلوا
باق على ودهم و راض بما فعلوا
فليت شعرى و الدنيا مفرقة
بين الرفاق و أيام الورى دول
هل ترجع الدهر بعد البعد آنسة
و هل تعود لنا أيامنا الأول

إلى أصدقائي و أعزائي الكرام

إلى السيدة الكريمة ليلا الصالحى التى لم تأل جهداً لحصولى على المراجع والمصادر فى الجامعات و المكاتب.
و إلى أصدقائي و أعزائي الكرام: بهروز علي محمدي/ سيروان رحمانى/ قباد رمضانى/ الدكتور امين زلالى/
الدكتور مسعود شكرى/ كاكه سعيد نظرى/ حاج سالم الخدامرداى/ ماموستا صادق آينه پور.
و إلى السيدات الكريمات و زميلاتى: سيدة ناهيد جبارى/ سيدة گلباغ شعرى/ سيدة پرستو اصغرى / سيدة
زهره غيائى

و أتوجه بالشكر و التقدير إلى كل من قدم لى مساعدة علمية أو عملية في سبيل إتمام هذا البحث، و أخص
بالشكر كل أرباب العمل والموظفين في كلية الآداب و العلوم الإنسانية

میراث مفهومی پیچیده و مورد اختلاف است، که تعریف واحد و جامعی که تمام ارکان و اجزای آن را شامل گردد، ارائه نشده است. میراث را بر حسب موضوع به میراث دینی، میراث عامیانه، میراث ادبی و میراث تاریخی و... تقسیم‌بندی نموده‌اند.

بکارگیری میراث در ادبیات عرب به دو مرحله‌ی اصلی تقسیم می‌شود، مرحله‌ی اول را تقلید از میراث یا همان (التعبیر عن الموروث)، و مرحله دوم را کارکرد میراث یا (التوظيف / التعبير بالموروث) می‌نامند. مرحله‌ی اول بکارگیری میراث، تقلید و بازنویسی میراث گذشته است که آثار ادبی در این مرحله به ثبت و ضبط آن بدون هیچ کم و کاستی می‌پرداختند. اما مرحله‌ی دوم که مرحله‌ی کارکردی میراث است، میراث از نقش محوری خود در آثار مرحله‌ی قبل به یک نیاز حاشیه‌ای و ضروری برای جامعه‌ی کنونی و زمان حال مبدل می‌شود که بصورتی جزئی و بر حسب تجربیات عصر حاضر و در قالب تکنیک‌های نوین ادبی بکار گرفته می‌شود.

ابراهیم نصرالله از رمان نویسان نوگرای فلسطینی معاصر است که در هردو زمینه‌ی شعر و رمان صاحب قلم و پرآوازه است. وی نویسنده‌ی حماسه‌ی بزرگ «کمدی فلسطینی» است، که از شش رمان مستقل تشکیل می‌شود. «طیور الحذر/ ۱۹۹۶» اولین رمان این مجموعه و یکی از شاهکارهای ادبیات معاصر عرب است. نصرالله در طیور الحذر به بررسی تاریخ سیاسی اجتماعی ملت فلسطین از یک نگاه تازه می‌پردازد. وی با بارخوانی مشکلات و مصائب ملت آواره به ریشه‌یابی این مشکلات می‌پردازد.

یکی از ویژگی‌های مضمونی و ساختاری رمان طیور الحذر بکارگیری میراث در ابعاد گسترده است. نصرالله در طیور الحذر انواع و اشکال مختلف میراث را با استفاده از تکنیک‌های نوین ادبی (بینامتنیت، نقاب) برای بیان واقعیت‌ها بکار گرفته است، همچنین با استفاده از این اشکال و به خصوص میراث دینی و عامیانه به تحلیل عوامل و حوادثی می‌پردازد، که منجر به اسارت و آوارگی انسان فلسطینی شده‌اند. نصرالله در طیور الحذر با استفاده از مهارت‌های خود در زمینه شعر، سینما و هنرهای تجسمی توانسته است که به یک بازخوانی گسترده از میراث نایل آید. میراثی که در اغلب اوقات برای بیان متفاوت مفهوم احتیاط بکار گرفته شده است. مفهوم احتیاط و عبرت گرفتن محور تمامی حوادث و حکایات رمان است که نصرالله با درآمیختن آن با مفاهیم موروثی در یک قالب کمدی اندیشه و افکار خود را در لابلاهای طنزهای تلخ و سیاه متوجه شخصیت‌ها، عناصر و حوادث مورد نظر خود می‌کند. وی معتقد است که ملت فلسطین هیچ‌گاه از گذشته‌ی خود درس عبرت نگرفته، و پیوسته در میان عواقب شوم اعمال و افکار خود غوطه‌ور است.

کلید واژه‌ها: ادبیات داستانی، کارکرد میراث، ابراهیم نصرالله، کمدی فلسطینی، طیور الحذر.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	پیشگفتار
	فصل اول (مقدمه و کلیات تحقیق)
۵	۱-۱- تعریف مسأله
۵	۲-۱- اهداف تحقیق
۶	۳-۱- روش انجام تحقیق
۶	۴-۱- پیشینه تحقیق
	فصل دوم (مفهوم میراث و کارکرد آن در رمان عربی)
۱۰	۱-۲- میراث
۱۰	۱-۱-۲- واژه تراث
۱۱	۲-۱-۲- مفهوم میراث
۱۲	۳-۱-۲- اشکال میراث
۱۳	۲-۱-۳-۱- میراث عامیانه (فولکلوری)
۱۴	۲-۳-۱-۲- میراث دینی
۱۴	۳-۳-۱-۲- میراث ادبی
۱۵	۴-۳-۱-۲- میراث صوفی
۱۶	۵-۳-۱-۲- میراث تاریخی
۱۷	۶-۳-۱-۲- میراث اسطوری
۱۷	۴-۱-۲- مراحل بکارگیری میراث
۱۷	۱-۴-۱-۲- بکارگیری نقلی میراث (التعبیر عن الموروث)
۱۸	۲-۴-۱-۲- بکارگیری کارکردی میراث (التعبیر بالموروث)
۲۱	۵-۱-۲- اسالیب و تکنیک های کارکرد میراث
۲۱	۱-۵-۱-۲- تکنیک نقاب (القناع)
۲۳	۲-۵-۱-۲- بینامتنیت
۲۵	۲-۲- میراث در ادبیات معاصر عرب
۲۶	۳-۲- کارکرد میراث در رمان معاصر عرب
۲۸	۱-۳-۲- مرحله اول
۲۹	۲-۳-۲- مرحله دوم
۳۰	۳-۳-۲- مرحله سوم و رمان نوین عرب
	فصل سوم (نگاهی به زندگی و آثار ابراهیم نصرالله)
۳۴	۱-۳- تولد- کودکی- تحصیل

- ۳-۲- ابراهیم نصرالله وادبیات / شعر ۳۶
- ۳-۳- ابراهیم نصرالله وادبیات / رمان ۳۹
- ۳-۴- عوامل مؤثر در رمان نویسی نصرالله ۴۱
- ۳-۴-۱- اردوگاه ۴۱
- ۳-۴-۲- سفرها ۴۲
- ۳-۴-۳- ادبا ۴۳
- ۳-۵- سینما و هنرهای تجسمی ۴۵
- ۳-۶- عکاسی و نقاشی ۴۶
- ۳-۷- آثار ابراهیم نصرالله ۴۶
- ۳-۷-۱- آثار شعری ۴۶
- ۳-۷-۲- رمان‌های ابراهیم نصرالله ۴۹
- ۳-۷-۲-۱- رمان‌های مستقل ۴۹
- ۳-۷-۲-۲- الملهاه الفلستینیه (کمدی فلسطینی) ۵۲
- ۳-۷-۲-۳- طيور الحذر (پرندگان احتیاط) ۵۴
- ۳-۷-۲-۲- طفل الممحاء (کودک مداد پاک‌کن) ۵۵
- ۳-۷-۲-۳- زيتون الشوارع (زیتون خیابان‌ها) ۵۶
- ۳-۷-۲-۴- أعراس آمنه (عروس‌های آمنه) ۵۶
- ۳-۷-۲-۵- تحت شمس الضحی (زیر خورشید نیمروز) ۵۶
- ۳-۷-۲-۶- زمن الخيول البيضاء (دوران اسب‌های سفید) ۵۷
- ۳-۷-۲-۳- الشرفات (بالکن‌ها) ۵۷
- ۳-۷-۲-۱- شرفه الهدیان (بالکن هدیان) ۶۰
- ۳-۷-۲-۲- شرفه رجل الثلج (بالکن مرد یخ) ۵۸
- ۳-۷-۲-۳- شرفه العار (بالکن ننگ) ۵۸
- ۳-۷-۳- دیگر آثار ابراهیم نصرالله ۵۹

فصل چهارم (کارکرد میراث در رمان «طیور الحذر»)

- ۴-۱- طیور الحذر ۶۳
- ۴-۱-۱- ارتباط عنوان رمان با متن اصلی ۶۶
- ۴-۲- طیور الحذر و ارتباط با میراث ۶۹
- ۴-۲-۱- میراث دینی ۷۱
- ۴-۲-۱-۱- بینامتنی قرآنی ۷۱
- الف- بینامتنی مستقیم ۷۲
- ب- بینامتنی غیر مستقیم ۸۶
- ۴-۲-۱-۲- بینامتنی احادیث و معتقدات دینی ۹۱

۹۹ نقاب دینی ۳-۱-۲-۴
۱۰۰ نقاب حضرت عیسی (ع) ۱-۳-۱-۲-۴
۱۰۳ نقاب حضرت مریم (ع) ۲-۳-۱-۲-۴
۱۰۵ نقاب حضرت ابراهیم (ع) ۳-۳-۱-۲-۴
۱۰۹ نقاب حضرت سلیمان (ع) ۴-۳-۱-۲-۴
۱۱۰ نقاب حضرت آدم (ع) ۵-۳-۱-۲-۴
۱۱۲ نقاب حضرت یوسف (ع) ۶-۳-۱-۲-۴
۱۱۳ میراث عامیانه (الشعبی) ۲-۲-۴
۱۱۵ ضرب المثل های عامیانه ۱-۲-۲-۴
۱۲۰ ترانه های عامیانه ۲-۲-۲-۴
۱۲۲ خرافات ۳-۲-۲-۴
۱۲۷ آداب و رسوم (عرف اجتماعی): ۴-۲-۲-۴
۱۲۹ حکایت های عامیانه ۵-۲-۲-۴
۱۳۰ الف / مضمون حکایات
۱۳۱ ب / ساختار حکایات
۱۳۱ میراث تاریخی ۳-۲-۴
۱۳۲ بینامتنی تاریخی ۱-۳-۲-۴
۱۳۷ میراث ادبی ۴-۲-۴
۱۳۸ بینامتنی ادبی ۱-۴-۲-۴
۱۴۵ نتیجه گیری
۱۵۱ ملخص الرساله
۱۶۲ منابع

پیشگفتار

ناسیونالیسم عربی از یک طرف و خطر نابودی فرهنگ اصیل از طرف دیگر، از عوامل مؤثر در روی آوردن اعراب به زنده نگه داشتن میراث گذشته است. گذشته‌ای که هویت و استقلال عرب‌ها مدیون آن است. اما با کنکاشی نه چندان عمیق در وضعیت ملت عرب از لحاظ سیاسی و اجتماعی در قرن نوزدهم و بیستم به جرأت می‌توان گفت که سیر صعودی «بازگشت به گذشته» در طول یک قرن و اندی که بر ادبیات عرب می‌گذرد، تمام آنچه را که ادبیات غرب در طول چند قرن بدان رسیده است را پشت سر گذاشته، به‌گونه‌ای که ادبیات عرب در اواخر قرن بیستم شانه به شانه‌ی هم‌تای غربی‌اش در به‌کارگیری و بازآفرینی گذشته‌ی پربار خود گام نهاده است.

لذا با توجه به اهمیت گذشته و تأثیر میراث بر جامعه‌ی عرب با تمام زوایای آن خصوصاً ادبیات و سیاست، بر آن شدیم که شمه‌ای از تأثیر میراث را بر نوع ادبی رمان معاصر بررسی کنیم. رمان معاصر عرب از اواخر قرن نوزدهم تا کنون چندین دوره مختلف از ارتباط با میراث را پشت سر نهاده است، در حال حاضر به‌کارگیری و الهام از میراث گذشته در قالب مفاهیم و مباحث نوین به دور از حس تقدس، از گرم‌ترین موضوعات نقد معاصر عرب است. ابراهیم نصرالله از پیش‌تازان چنین گرایش‌ی است. وی که در ابتدا به شعر و سپس با خلق شاهکارهای بزرگ در ادبیات داستانی معاصر عرب به رمان‌نویسی روی آورد و از سال ۱۹۸۵ بعنوان یک رمان‌نویس حرفه‌ای در ادبیات معاصر عرب شناخته شده وی با خلق آثار ادبی خود برنده جوایز متعدد ادبی در محافل عربی و بین‌المللی گردیده است.

ابراهیم نصرالله در مجموعه رمان «المله‌اه الفلستینیه / کمدی فلسطینی» که شامل شش رمان مختلف و مجزا از هم است هیچ‌گاه از میراث فاصله نگرفته و از آن برای بیان مسائل و قضایای ملت فلسطین استفاده نموده است. رمان «طیور الحذر / پرندگان احتیاط» اولین رمان این مجموعه می‌باشد که کارکرد میراث در آن بیشترین بسامد را نسبت به بقیه رمان‌ها دارد، لذا با بررسی رمان طیور الحذر این نکته حائز اهمیت است که ابراهیم نصرالله جز در موارد خیلی ناچیز هیچ‌گاه در بکارگیری میراث، جامعه و مسائل معاصر فلسطین و اعراب را مورد بی‌توجهی قرار نداده است و بالعکس محور تمام این کارکردها را مسائل فلسطین و تاریخ معاصر آن قرار داده است.

این تحقیق به چهار فصل اصلی تقسیم شده است، در فصل اول به مقدمات و کلیات تحقیق و پیشینه‌ی پژوهش پرداخته شده است. در فصل‌های بعد بر حسب عنوان اصلی تحقیق (کارکرد میراث در رمان طیور الحذر ابراهیم نصرالله) ابتدا در فصل دوم به معرفی اصطلاح «میراث» و مفهوم

«کارکرد»، و در فصل سوم به معرفی ابراهیم نصرالله و آثار ادبی او و رمان طیور الحذر پرداخته شده، و در فصل چهار نیز موضوع اصلی مورد بررسی قرار گرفته است.

در واقع فصل دوم به منزله پیش درآمدی برای آگاهی از مفاهیم و اصطلاحات بکار برده شده در سایر فصول است. این فصل به بررسی مفهوم میراث و اشکال کارکرد آن در ادبیات عرب و همچنین به مراحل مختلف ارتباط ادبیات داستانی با میراث می‌پردازد. در این میان تعاریفی از اصطلاحات مربوط به استخدام میراث در ادبیات عرب ارائه می‌شود، و سپس مراحل سه گانه ارتباط رمان با میراث بررسی خواهد شد.

در فصل سوم همانطور که اشاره شد زندگی‌نامه و آثار ابراهیم نصرالله بررسی می‌شود، اما در این فصل چند مبحث تحت عنوان عوامل مؤثر در زندگی ادبی ابراهیم نصرالله ذکر شده است که به سه عامل اصلی اردوگاه، سفرها و ادبا می‌پردازد. بدیهی است که آوردن فصلی با این عنوان در پایان‌نامه ضرورتی ندارد اما با توجه به اینکه ابراهیم نصرالله یک نویسنده معاصر است و در کشور ما هیچ یک از آثار وی ترجمه نشده است و اکثریت دانشجویان و محققان حتی اسم این نویسنده‌ی معروف جهان عرب و حتی کل جهان را نشنیده‌اند، به این نتیجه رسیدیم، که وجود چنین فصلی با تمام مباحث لازم و ضروری به نظر می‌رسد.

فصل چهارم، موضوع اصلی تحقیق محسوب می‌شود که محقق در آن تمامی زوایای میراث را در رمان طیور الحذر بررسی نموده، و در پایان هر بخش و یا هر نمونه از بکارگیری میراث تا حد امکان همان‌گونه که در طرح اولیه متعهد شده است به بررسی علت بکارگیری میراث و تبیین روش نویسنده در هماهنگی سازی میراث و نیاز معاصر با استفاده از اسلوب‌ها و مضامین جدید از جمله نماد، بینامتنیت، اسطوره و نقاب، پرداخته است.

در پایان نیز بخشی بعنوان نتیجه‌گیری آمده است که در واقع نتایج بدست آمده از تحلیل و بررسی‌های انجام شده در این پایان‌نامه می‌باشد. آنچه که ابراهیم نصرالله در باب علت بکارگیری میراث در رمان طیور الحذر بدان پرداخته است. همچنین مفاهیم و مطالبی را ارائه خواهیم داد که راهگشای محققان در راستای نگارش تحقیقات و مقالات در این زمینه باشد.

شایان ذکر است که محقق در نگارش این پایان‌نامه سختی‌های بسیاری را پشت سر نهاده است، از آن جمله می‌توان به کمبود و حتی نبود منابع و مآخذ مربوط به موضوع اصلی (رمان طیور الحذر) در سطح کشور اشاره کرد، زیرا در طی چند سال گذشته با مراجعه متعدد به نمایشگاه بین‌المللی و با همیاری استاد راهنمای محترم فقط یک کتاب در این زمینه نوشته محمد صابر عبید و سوسن البیاتی

بدست آمد (به قسمت پیشینه مراجعه شود). اما از طرف دیگر حجم کتب منتشر شده در مورد آثار ابراهیم نصرالله و بررسی مجموعه رمان‌های وی در کشورهای عربی و اروپایی نیز به حد کافی رسیده بود، جز اینکه در سال گذشته مجموعه مقالاتی در این زمینه به چاپ رسیده است که متأسفانه در کشور ما قابل دسترسی نیستند، همچنین باید متذکر شد بیشترین حجم مطالب منتشر شده در مورد ابراهیم نصرالله شامل سخنرانی‌ها و گفتگوهای ایشان با روزنامه‌ها و کانال‌های عربی است، همچنین مقالات پراکنده‌ای است که خود ایشان برای ما ارسال نمودند که نواقص آن‌ها نیز در عدم ذکر منبع منتشر شده و صفحات، یکی از بزرگترین مشکلات در این زمینه محسوب می‌شد، زیرا وقت زیادی صرف بازخوانی آرشیو روزنامه‌ها و مجلات عربی شد که بعضی از آن‌ها حتی دیگر منتشر نمی‌شوند. در این میان راهنمایی‌هایی نیز از خانم زهره غیائی دریافت نمودم که بسیار راهگشایی بنده در تحقیق بود.

لذا به جرأت می‌توان گفت هزینه‌ای که برای بدست آوردن قسمتی و یا چند صفحه‌ی کپی شده از منابع درجه دوم و سوم تحقیق صرف شده است، بسیار بیشتر از خرید کل آنها بوده است، در این راستا محقق حتی به خرید کپی چند کتاب از خارج کشور نیز اقدام نموده است، در پایان نیز به این نکته اشاره می‌کنم که چند مصاحبه‌ی نصرالله که در متن به آن‌ها ارجاع داده شده است را خود وی از طریق ایمیل برای محقق ارسال نموده است، لذا در تعدادی از این ارجاعات صفحه چاپ ذکر نشده است و ما با درج تاریخ نشر مصاحبه در مجلات به امانت داری ابراهیم نصرالله اعتماد نموده‌ایم، علاوه بر این در تمامی منابع ذکر شده منبعی مستقل که مستقیماً به موضوع میراث در رمان‌های ابراهیم نصرالله پرداخته باشد موجود نیست، لذا جدید و بدون پیشینه بودن تحقیق را نیز خود ابراهیم نصرالله تأیید نموده است، که یکی از علل اصلی کمبود منابع در این زمینه بود، با این وجود در فصل اصلی، محقق تا حد توان از اعمال افکار و نظرات خود بهره برده است.

فصل اول مقدمه و کلیات تحقیق

۱-۱- تعریف مسأله

۱-۲- اهداف تحقیق

۱-۳- روش انجام تحقیق

۱-۴- پیشینه تحقیق

۱-۱- تعریف مسأله

ابراهیم نصرالله از شاعران و رمان‌نویسان نوگرای معاصر عرب است که در زمینه نوگرایی جوایز متعدد ادبی را، از جمله سلطان العویس که به نوبل عرب مشهور است، به خود اختصاص داده است. (www.sakakini.org/literature/inasrallah.htm). یکی از آثار ارزشمند وی که در مدت کوتاهی در ادبیات عرب و جهان شهرت خاصی یافته، مجموعه رمان «الملهه الفلستینیه: کمدی فلسطینی» است. تلاش نویسنده برای پدید آوردن این طرح از سال ۱۹۸۵ آغاز شد. این طرح در قالب ۶ رمان و شش مجلد نوشته شده است. اولین رمان این مجموعه، «طیور الحذر: پرندگان احتیاط» (۱۹۹۶م) است، که در یک جمله و بطور مختصر می‌توان گفت بیانگر دردها، رنج‌ها و مشقت‌های انسان فلسطینی معاصراند.

ابراهیم نصرالله درباره انتخاب عبارت «کمدی» در مجموعه رمان‌های «کمدی فلسطینی» بجای عبارت تراژدی می‌گوید: «... من عبارت کمدی را بجای عبارت تراژدی انتخاب نمودم، زیرا تراژدی محکوم به پایانی دردآور و ترسناک است، ... و به‌نظر من تراژدی پایان و نابودی و کمدی تولد و استمرار است، و در این مجموعه رمان، مرگ و تولد، عشق و هجران، لبخند و گریه‌ی ما به هم گره خورده است و این همان معنی دقیق زنده ماندن است. (لحرش، ۲۰۰۷: ۱۲).

ابراهیم نصرالله عموماً در لابلای آثارش و خصوصاً در رمان «طیور الحذر» از میراث کهن عربی و اسلامی بهره برده است، برای نمونه یکی از جنبه‌های اصلی رمان «طیور الحذر» بر بکارگیری میراث گذشته متکی است، و این بکارگیری استخدام صرف یک حکایت و یا روایت از گذشته نیست بلکه از میراث بعنوان یک ساختار و بافت اصلی در رمان بهره می‌برد، و این استفاده و بهره‌وری براساس تکنیک‌های ادبی معاصر مانند بینامتنیت (*Intertextuality*) و قناع ارزش و اعتبار دوچندانی می‌یابد.

اصطلاح میراث در نقد ادبی معاصر شامل کل «میراث فرهنگی، اجتماعی و آثار مکتوب رسمی و غیرمکتوب عامیانه و زبانی و غیر زبانی است که از گذشته‌ی دور و نزدیک به‌جا مانده است». (وتار، ۲۰۰۲: ص ۲۱). در بررسی نقش میراث آن را به انواع مختلفی همچون میراث دینی، اسطوری، تاریخی و ادبی تقسیم می‌کنند، که هرکدام از این انواع جایگاه ویژه‌ای در نظم و نثر معاصر دارد، ما در اینجا به بررسی جایگاه میراث در رمان طیور الحذر ابراهیم نصرالله خواهیم پرداخت.

۱-۲- اهداف تحقیق

هدف کلی: بررسی کارکرد میراث در رمان طیور الحذر ابراهیم نصرالله.

اهداف جرئی:

- ۱- بررسی شیوه بهره‌گیری نویسنده از شخصیت‌ها، داستان‌ها و مضامین ادبی گذشته در پرتو چالش‌های عصر حاضر.
- ۲- جایگاه میراث گذشته در مسائل سیاسی و اجتماعی انسان فلسطینی معاصر از دیدگاه نویسنده.
- ۳- تبیین روش نویسنده در هماهنگ سازی بین میراث و نیاز معاصر با استفاده از اسلوب‌ها و مضامین جدید از جمله رمز، بینامتنیت، اسطوره و نقاب.

۳-۱- روش انجام تحقیق

روش استفاده شده در این تحقیق، کتابخانه‌ای می‌باشد. همچنین با روشی توصیفی - تحلیلی مضامین و مفاهیم مورد نظر نویسنده از بکارگیری میراث را تبیین می‌کنیم و با تجزیه و تحلیل آن‌ها به بررسی تکنیک‌ها و اسالیب به کار رفته در بکارگیری میراث می‌پردازیم.

سوال‌های تحقیق:

۱. نویسنده چه جنبه‌هایی از میراث را در رمان‌های خود بکار برده است؟
۲. نویسنده از چه روش‌هایی در بکارگیری میراث در رمان‌هایش استفاده کرده است؟
۳. نویسنده به چه منظوری در رمان‌های خود از میراث بهره برده است؟

۴-۱- پیشینه تحقیق

با توجه به حجم گسترده آثار ابراهیم نصرالله در زمینه رمان و شعر، پایان‌نامه‌ها و رساله‌هایی در سطح دکتری در زمینه آثار وی نوشته شده است که بیشتر این تحقیقات در کشورهای اروپایی و بعضی نیز در لبنان و مصر انجام شده است، اما حجم آثار منتشر شده بصورت کتاب که به بررسی خاص آثار ابراهیم نصرالله پردازد اندک می‌باشد، و کتاب‌های دیگری نیز که در باب رمان نویسی معاصر و یا رمان معاصر فلسطین نوشته شده‌اند، در مواردی جزئی به تحلیل آثار ابراهیم نصرالله پرداخته‌اند.

سوسن البیاتی و محمد صابر عبید در کتاب «الکون الروایی، قراءه فی الملحمه الروائیه الملهاه الفلستینیه» (۲۰۰۷) مجموعه رمان «کمدی فلسطینی» را در سه فصل بررسی کرده‌اند، و بطور کلی به وجه تسمیه و چگونگی پدید آمدن این رمان‌ها و تحلیل ساختاری و عناصر داستان پرداخته‌اند، فصل

دوم همین کتاب با عنوان کلی «جمالیات التعبير الروایی» به تحلیل و بررسی بینامتنیت از لحاظ ادبی، تاریخی و مذهبی و تکنیک‌های سینمایی بکار گرفته شده در این رمان‌ها می‌پردازد.

«افق التحولات فی الروایه العربیه» (۲۰۰۳) مجموعه مقالاتی است که در زمینه نوگرایی رمان و ساختار رمان معاصر جمع آوری شده است که خود ابراهیم نصرالله نیز بر آن مقدمه‌ای نوشته است، و در مقاله اول آن با عنوان «فی الروایه الفلستینیه لماذا نبش الذاکره الفلستینیه الآن؟» از احمد ابومطر بصورت مختصر به تحلیل دو رمان «طیور الحذر و طفل الممحاء» و شخصیت‌های آن پرداخته شده است.

احمد مرشد نیز در کتاب «البنيه و الدلاله فی روایات ابراهیم نصرالله» (۲۰۰۵) به بررسی کلی رمان-های ابراهیم نصرالله می‌پردازد و از مجموعه رمان «کمدی فلسطینی» دو رمان «طیور الحذر و طفل الممحاء» را انتخاب نموده است، و سه عنصر اصلی زمان، مکان و شخصیت را در رمان‌های ابراهیم نصرالله را بررسی می‌کند، و در پایان نیز فصلی با عنوان «الدلاله» می‌آورد که به تحلیل مختصر علم دلالت در این رمان‌ها و رمان‌های دیگر ابراهیم نصرالله از جمله رمان «عو» می‌پردازد.

مقالاتی نیز در مورد آثار ابراهیم نصرالله در کشورهای عربی به چاپ رسیده است که هیچ‌کدام از این مقالات بطور خاص به بررسی کارکرد میراث و تحلیل تکنیک‌های بکارگیری آن نپرداخته‌اند، بلکه بصورتی خیلی جزئی به معرفی چند گزینه مختصر از بکارگیری میراث توسط ابراهیم نصرالله بسنده نموده‌اند.

محمد عبیدالله در مقاله «طیور الحذر امتزاج الواقعی بالعجائبی» اشاراتی به درون‌مایه‌های میراث گذشته در رمان مذکور دارد. این مقاله در سال ۲۰۰۵ در کتابی به عنوان «محاورات مع السرد العربی الحدیث فی فلسطین والأردن» از همین نویسنده به چاپ رسیده است.

یوسف مهند در مقاله‌ای با عنوان «طیور الحذر لابراهیم نصرالله روایه لا تنتهی و لا تشیخ» (الحیاه: ۱۹۹۶)، و نازک الاعرجی در مقاله خود با عنوان «طیور الحذر جوهره المشهد الروائی» (الدستور: ۱۹۹۶) به بررسی ساختار و نوگرایی در این اثر ابراهیم نصرالله می‌پردازند. مقاله‌ای دیگر توسط محمد عبدالقادر در مجله الآداب با عنوان «تقنيه الأقتعه فی روایه طیور الحذر» (۱۹۹۶) چاپ شده است که به بررسی تکنیک نقاب در رمان مذکور می‌پردازد.

در ایران نیز آقای جواد اصغری در سال ۱۳۸۹ مقاله‌ای با عنوان «شیوه‌های روایی در آثار ابراهیم نصرالله» در مجله انجمن ادبیات عرب به چاپ رسانده است که در آن به بررسی آثار ابراهیم نصرالله

از لحاظ روایتگری می‌پردازد و تا حدی نیز به بررسی تأثیر پذیری نصرالله از دیگر ادبا می‌پردازد و در مورد رمان طیور الحذر بیشتر از لحاظ درون مایه به بررسی این اثر پرداخته است. شایان ذکر است مقالات و کتب مذکور هیچ یک به بررسی مفهوم میراث و اشکال حضور آن به صورت تخصصی نپرداخته‌اند.

اما پایان نامه هایی نیز در زمینه آثار ابراهیم نصرالله نوشته شده است:

۱- پایان نامه کارشناسی ارشد در زمینه رمان «عو» نوشته «کلوتیلد جوئیر» از دانشگاه آنکلو-پاریس، ۱۹۹۸. که اولین اثر پژوهشی در زمینه آثار ابراهیم نصرالله است.
۲- پایان نامه کارشناسی ارشد در زمینه رمان «طیور الحذر» نوشته «چینزیا بانادیس» دانشگاه نابولیایتالیا ۲۰۰۳..

۳- پایان نامه کارشناسی ارشد با عنوان «ساختارهای زیبا شناسی در شعر ابراهیم نصرالله» از «صالح حسن رجب» در مرکز مطالعات و تحقیقات عربی بخش مطالعات زبان و ادبیات قاهره در سال ۲۰۰۵.
۴- پایان نامه‌ی کارشناسی ارشد «نوگرایی در آثار ابراهیم نصرالله» توسط «خانم زهره غیائی» و با راهنمایی خانم دکتر کبری روشنفکر در دانشگاه تربیت مدرس تهران در سال ۱۳۸۷ نوشته شده است. خانم غیائی در این پایان نامه به بررسی نوگرایی ابراهیم نصرالله در دو زمینه رمان و شعر پرداخته است و می‌توان گفت ایشان فرضیه نوگرایی ابراهیم نصرالله را در تمامی آثار شعری و نثری ایشان اثبات نموده است. ایشان همچنین در دو مورد جزئی در حد اشاره به بررسی تکنیک قناع و کاربرد سنت در رمان طیور الحذر پرداخته است که در آن ارجاعاتی از مقاله‌های محمد عبید الله و محمد عبد القادر به چشم می‌خورد، که به آنها اشاره کردیم. شایسته است که متذکر شوم پایان نامه فوق به عنوان اولین اثر پژوهشی در ایران در زمینه آثار ابراهیم نصرالله، از کلیت و گستردگی فروانی برخوردار است که این کلیت و گستردگی به نوبه خود برای دانشجویان کشور بسیار راهگشا و راهنما می‌باشد چه اینکه ایشان به بسیاری از موضوعات قابل پژوهش در آثار ابراهیم نصرالله اشاره نموده‌اند.

با توجه به مقالات و کتاب های موجود در زمینه آثار ابراهیم نصرالله، جز در موارد جزئی و به صورت پراکنده به کارکرد میراث در رمان های وی اشاره نشده است، و تا کنون رساله، کتاب و مقاله ای که به صورت اختصاصی به این موضوع پرداخته باشد، یافت نشده است. لذا موضوع پیشنهاد شده با توجه به پیشینه تحقیق موضوعی جدید می‌باشد.

فصل دوم مفهوم میراث و کارکرد آن در رمان عربی

۱-۲- میراث

۱-۱-۲- واژه میراث

۲-۱-۲- مفهوم میراث

۳-۱-۲- اشکال میراث

۴-۱-۲- مراحل بکارگیری میراث

۵-۱-۲- اسالیب و تکنیک‌های بکارگیری میراث

۲-۲- میراث در ادبیات معاصر عرب

۳-۲- کارکرد میراث در رمان معاصر عرب

با توجه به پیچیده بودن و مورد اختلاف بودن مفهوم میراث در ادبیات معاصر، در این فصل به بررسی مفهوم و انواع میراث و تکنیکهای کارکرد آن در ادبیات معاصر عربی می‌پردازیم، سپس به ریشه‌یابی مراحل ارتباط رمان عربی با میراث و عواملی که در طول دوره‌های مختلف در گرایش رمان عربی به میراث دخیل بوده‌اند، خواهیم پرداخت، و در حد توان اصطلاحات و مفاهیم مربوط به کارکرد میراث در رمان معاصر عرب را بررسی می‌نماییم.

۲-۱- میراث

۲-۱-۱- واژه تراث^(۱)

واژه تراث در زبان عربی از ریشه‌ی «ورث» مشتق شده است، و لفظ «ورث» در معاجم و واژه‌نامه‌های قدیمی «بر مال و دارایی‌هایی که فرد به ارث می‌گذارد اطلاق می‌شود» (ابن منظور، ۱۹۹۰، ورث)، همچنین لفظ «تراث» یکبار در قرآن و در آیه «وَتَأْكُلُونَ التَّرَاثَ أَكْلًا لَمًّا» (الفجر، ۱۹)، آمده است، و آن نیز به «همان معنایی بکار رفته که در معاجم آمده است یعنی مال بر جای مانده از شخص» (وتار، ۲۰۰۲: ۲۱). «در مورد اصلاح «تراث» هنگامی که به جستجو در فرهنگ‌ها و واژه‌نامه‌های چند زبانه می‌پردازیم، لفظ تراث در ترجمه لفظ فرانسوی «patrimoine» و لفظ انگلیسی «patrimony» آمده است، همچنین با نگاهی به لغت‌نامه‌های اروپایی که در ریشه‌یابی‌های زبانی نگاشته شده‌اند، درمی‌یابیم که ریشه اصلی این دو کلمه از زبان لاتینی و از لفظ «patrimonium» به معنای «ارث پدری» مشتق شده است، یعنی همان معنای کلمه‌ی «patrimony» که بر ماترک و ثروت موروثی پدر دلالت می‌کند، و این بدان معناست که بطور کلی مفهوم این کلمات مربوط به معانی محسوس و مادی است، به گونه‌ای که حتی به معنای سرمایه و ارزش مادی نیز بکار می‌روند» (معتوق، ۲۰۰۷: ۱۶). اما کلمه دیگری که در زبان انگلیسی برای لفظ تراث وجود دارد کلمه «heritage» است «که غیر از معنای مادی و محسوس، بصورتی کلی معنای میراث معنوی را نیز شامل می‌شود» (سلام، ۱۹۹۸: ۱۷)، لکن با توجه به اختلافاتی که در مفهوم دو لفظ heritage/patrimoine با لفظ تراث وجود دارد، این دو کلمه «در بردارنده مفاهیم و مضامینی که امروزه لفظ تراث در ادبیات معاصر عربی بر آن دلالت می‌کند نیستند، و در حقیقت معنای این دو کلمه فراتر از معنای لغوی عرب برای لفظ تراث نیست،... لفظ «heritage» در زبان فرانسوی در معنای مجازی خود بر معتقدات و آداب و رسوم مختص به یک تمدن دلالت دارد، لکن با این وجود نیز این کلمه نسبت به معانی و دلالت‌های

۱. لفظ میراث از مشتقات تراث به زبان عربی می‌باشد، و در زبان فارسی میراث کاربرد بیشتری از لفظ فارسی "سنت" در نقد معاصر دارد لذا در این پایان نامه لفظ میراث برابر با همان لفظ "تراث" در ادبیات عرب است و آنرا بعنوان ترجمه‌ی فارسی تراث دانسته‌ایم.